עולת 3

סימן 117

ציפורן, אם מותר לשימוש בפסח

לק״י, ניסן ה׳תשס״ו, ב׳שי״ז.

א) רבים שואלים ודורשים על אודות ציפורן, הנקראים זֵר או קרנפל בלשון ערב, ובלשון אשכנז נגלך, המשמשים כתבלין למאכל או בשמים לריח (עיין שלחן ערוך המקוצר אורח־חיים הלכות ברכות הריח סימן מ״ד סעיף ח׳. ובעץ חיים למהרי״ץ חלק א׳ גבי פיטום הקטורת דף ע״ז עמוד ב׳ ד״ה ובציפורן, בשם מהר״י ונה) אם מותר להשתמש בהם בפסח, כי בכל שנה ושנה מפרסמים ברבים שיש בהם חשש חמץ כיון שבמקומות גידולם והפצתם מבשלים אותם עם אלכוהול, העשוי ממיני דגן, כדי לחזקם למען יעמדו ימים רבים:

והנה דבר זה לא חדש הוא אלא כבר היה לעולמים, שכן כתב הרמ״א בדרכי משה סימן תס״ז סוף אות ה׳ דאין לאכול גרופיל [היינו קרנפל הנזכר לעיל. יב״ן] שקורין נעגליך בפסח, כי שורין אותו במי שעורים. וכן המנהג ע״כ. וכן העלה בהגהתו לשלחן ערוך שם סעיף ח׳, המנהג במדינות אלו שלא לאכול כרכום הנקרא זפרין [אצלינו נקרא זַעְפְרַן. יב״ן] או נעגליך, מיהו אינם אוסרין תערובתן וכו׳ ע״כ. וכן העלו האחרונים שם. אבל השתילי זיתים השמיט כל ההגהה שבסעיף הנזכר (ויעויין שם בפירושו ס״ק י״ב) ובכללה עניין זה, יען כי במדינתנו ר״ל בתימן, נהגו להתירם לכתחילה, ויש שמערבים אותם בחרוסת. וכנראה שיש חילוק בין המדינות, כי אותן שבמקומותינו בדקו ומצאו שלא היו שורין אותן במי שעורים [וקרוב לזה כתב מהרי״ץ בשו״ת פעולת צדיק חלק ב׳ שלהי סימן קט״ז לגבי שמן שומשמין יעו״ש]. ולא עוד אלא שהרמ״א גופיה מודה שאינן אוסרים תערובתן, וטעמו כתב הגר״א בביאורו שם דלעניין משהו דרבנן לא מחזקינן איסורא בדיעבד ע״כ. וגדולה מזו כתוב בחק יעקב שם ס״ק כ״ג דמשמע מהרמ״א דאפילו בפחות מששים נמי שרי יעו״ש:

לעומת זה שמענו כי יש המפרסמים שאין בהם בזמנינו שום חשש חמץ, כי נתנו לכימאי לבדקם במעבדה ולא נמצא חמץ. והדבר היה תמוה מאד בעיני כיצד מכחישים זה את זה במילתא דעבידא לאגלויי ולברורי. ובשנה זו נחה דעתי כששמעתי מודים שאכן השרו אותם בחמץ לחיטוי, אלא שהוא מתנדף לאחר מכן. מעתה מובן לכאורה למה לא מצא הכימאי עקבותיהם, כי מסתמא משהו מועט כזה אין לו היכולת לברר. ונודע לי כי יכול הוא למצוא שיש אלכוהול, אבל אי־אפשר לו לדעת אם האלכוהול הזה הוא מדגן או משאר חמרים. ועיין עוד לקמן ד״ה ועכשיו:

ב) ובפרט הואיל דאנן לא סמכינן על ביטול בששים שלפני פסח דקיימא לן שחוזר וניעור בפסח, כמ״ש בס״ד בשלחן ערוך המקוצר הלכות תערובת חמץ סימן פ״ג סעיף ב׳, ממילא יש להחמיר בנדון דידן, לא רק לגבי אכילה, אלא גם שלא ליהנות מריחו ואפילו לצורך ההבדלה במוצאי שבת וכיוצא בזה. כי אעפ״י שאין החמץ נותן ריח אלא הציפורן, סוף סוף נהנה מן החמץ שמקיימו ומעמידו. ושוב ראיתי בפסקי תשובות דף קצ״ז הערה מ״ט כי אף שבימינו אין חשש חמץ על ציפורן, מכל־מקום ״יש נוהגים״ לא להשתמש בהם, וכן הוא בספר ארחות רבינו חלק ב׳ דף פ״ז שהחזון איש היה לוקח לבשמים במוצאי שבת חול המועד פסח הדסים ולא ציפורן וכו׳ ע״כ. ולדידי פשיטא דתורת מנהג אין לה מקום

בנדון דידן ובכל כיוצא בו. שאם בעבר היה חשש חמץ והאידנא נתברר שאין חשש, לית לן בה. הלכך מצד זה לא איריא, אלא שהמציאות עדיין לא נתבררה. ועיין עוד משנה ברורה סימן רצ"ז סק"ו בטעם ההיתר להריח בשמים שהניחום גויים בתוך קנקן יין, ויש לחלק:

אמנם לכאורה יש מקום לדון בזה לפי מה שחידש הפרי חדש סימן תמ"ז סק"א דמשהו לאו דוקא, אלא פחות מששים קרי ליה משהו. אי נמי במשהו שהשביח התערובת ונמכר התערובת יותר ממה שהיה קודם. ועיין שם שהביא ראיה לחילוקו השני מסימן תס"ז סעיף י'. אכן לפי דברי המאמר מרדכי שם בסימן תס"ז ס"ק ט"ז ושער הציון להמשנה ברורה אות ע"ג וכף החיים ס"ק קט"ו, אזדא לה ראייתו:

גם מה שכתב הפרי חדש תחילה, דפחות מששים קרי ליה משהו, ומשמע דכוונתו שין בו ביטול בששים, אלא שהוא יותר מכך, כגון שבעים, ואפילו הכי לא בטיל. אבל לא בהרבה יותר מזה, שאז מתבטל. וקשיא לי שהרי מפורש ברמב"ם פרק ט"ו ממאכלות אסורות הלכה ט' שחמץ בפסח אוסר בכל-שהוא לפי שלאחר הפסח תהיה כל התערובת מותרת וכו', ובהלכה י' שם הוסיף שכן כל דבר שיש לו מתירין אפילו האיסור מדרבנן, אינו בטל אפילו בכמה אלפים יעו"ש ובפירוש הרדב"ז, שמע מינה דכל-שכן חמץ שאיסורו מדאורייתא שאינו בטל אפילו בכמה אלפים. ואפשר לומר שהפרי חדש לשיטתו בהמשך דבריו, שהעיקר כדעת הרא"ש שחמץ אינו נחשב דבר שיש לו מתירין כיון שחוזר לאיסורו בשנה הבאה. ומה שהחמץ אוסר בכל שהוא, זה מפני שהחמירה בו תורה יותר משאר איסורים. ולכן נקט הפרי חדש להחמיר אפילו במאכל המתקלקל עד אחר פסח ואם כן אינו דבר שיש לו מתירין יעו"ש, וממילא בנדון דידן נקט בהיפך להקל:

עוד יש להעיר דלכאורה נראה דלא כדברי הפרי חדש מסתימת שאר אחרונים, ובפרט אותם שדנו בטעמי ההיתר לזה שמשתמשים בפסח במים של-נהרות או יַמים שנשפך לתוכם חמץ, בארצות אירופה, וכיוצא בזה כעת בארצנו הקדושה מי ים-כנרת המגיעים במוביל המים הארצי למקומות רבים, כיעויין בפסקי תשובות סימן תס"ז דף קצ"ט אות י"ד שאסף מהם טעמים רבים להיתרא, ולא הזכירו כלל מצד מה שהמים שם רבים מאד ובטל החמץ באלפי אלפים. משמע אם-כן דסבירא להו דמצד זה אין מקום להקל. וכן נראה מדברי רבינו מנוח פרק ה' מחמץ ומצה הלכה ח' שהעלה כי יש סוברים שאין לקערות תקנה בהגעלה בפסח, דכל הגעלות שבעולם לא יוציאון שלא ישאר שם משהו, ומי יוכל לשער משהו יעוש"ב. מאידך בשתילי זיתים סימן תמ"ז סס"ק ב' העלה דברי הפר"ח בשתיקה כהודאה, ועיין עוד כף החיים שם סק"ה, ופרי מגדים במשבצות זהב סק"ד, וארחות חיים (ספינקא) שם סק"ד, וספר הגעלת כלים לפסח פרק ז' דף ר"ג הערה כ"ג:

*

ג) על-כל-פנים לעניין מעשה נראה לענ"ד כי מה-טוב ומה-נעים להימנע בפסח מאכילת הציפורן ומהרחתו, אלא אם-כן ישגיחו עליו במקומות לקיטתו והפצתו:

נ"ב, ועכשיו בראש חודש ניסן ה'תש"ע ב'שכ"א, באסיפת רבני בית ההוראה פעולת צדיק, דיברנו יחדיו עם הכימאי המומחה ר' אליהו ליכט נר"ו, מפה עיה"ק בני-ברק ת"ו, שכל העוסקים כיום בכשרות מתייעצים עמו, ודרשדתי וחקרתי ממנו על כך. ואמר, כי אכן הוא בדק את הציפורן ולא מצא עקבות חמץ. אמנם הבדיקה היתה עד אחד מאלף. יותר מזה, לא בדק, מפני שבדיקה כזו קשה יותר ויקרה הרבה. ואם יבדקו כגון עד חמשת אלפים, יתכן אמנם שימצאו, אבל לא מסתבר עכ"ד. מעתה המבין יבין: